

KİTAP İNCELEMESİ: KÜRESEL GIDA GÜVENLİĞİ (GERÇEKLER-ÇAĞRILAR-PERSPEKTİFLER)

(Book Review: Global Food Security (Realities-Challenges-Prospects))

Fatma ÇELİK¹

Osman İNAN²

Kitap İncelemesi

İnceleme Geliş Tarihi: 02.03.2022

İnceleme Kabul Tarihi: 13.03.2023

DOI: 10.53507/akademikdusunce.1064199

Yazar: Eldar Guliyev

Çeviren: Ayişe Nebi

Basım Yılı ve Yeri: 2019, Ankara

Yayınevi: Kültür Ajans Yayınları

Sayfa Sayısı: 432

ISBN: 978-605-325-186-6

Bu çalışmanın amacı, Prof. Dr. Eldar Guliyev'in "Küresel Gıda Güvenliği (Gerçeklikler-Çağrılar-Perspektifler)" isimli küresel gıda güvencesi konusunda önemli bilgiler veren ve farklı bakış açıları geliştiren kitabını tanıtmaktır. Yazar, "Gıdaya ulaşım hakkını temel insan hakkı" olarak tanımlayan 1948 tarihli Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nden başlayarak başta Birleşmiş Milletler (BM) ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) olmak üzere ulusal veya uluslararası düzeyde pek çok kuruluşun önemle üzerinde durduğu gıda güvencesi hususunda; mevcut durumu ortaya koymuş, ülkelerin ve uluslararası kuruluşların yaptığı çalışmalar hakkında bilgiler vermiş, küresel gıda güvencesini günümüzde tehdit eden ve gelecekte muhtemel tehdit edebilecek konuları sıralayıp bunlar için çözüm önerileri geliştirmiştir.

İncelenen kitap, uluslararası ödüllü olup, 2017 yılı Kasım ayında Roma'da gerçekleştirilen, 8 ülkenin ünlü bilim ve eğitim kurumları, akademik çevreler, Roma'daki uluslararası örgütler ve aynı zamanda BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) temsilcileri ile birlikte Azerbaycan'ın İtalya'daki Büyük Elçilik temsilcilerinin de katıldığı kitap tanıtımında İngilizce

¹ Av., Doktora Adayı, Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, fatmainan@outlook.com, ORC-ID: 0000-0001-6649-6609.

² Zir. Yük. Müh., Doktora Adayı, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, osmaninan1985@gmail.com, ORC-ID: 0000-0001-7306-5516.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Fatma Çelik %50, Osman İnan %50; yazarlar, çalışmaya eşit şekilde katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Çalışma, etik kurul izni gerektirmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Fatma Çelik %50, Osman İnan %50; the authors contributed equally to the study.

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not require ethics committee approval.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

dilinde geniş çevrelere tanıtılmıştır. Bu tanıtımda, Prof. Eldar Guliyev'e, BM Kamu Hizmetler Ödülü Konseyi'nin uluslararası Yılın Kitabı ödülü takdim edilmiştir. Kitap, BM İsviçre'deki Merkezi Kütüphane Fonu'na alınmıştır. Aynı zamanda tanıtımda Prof. Eldar Guliyev'e Vatikan Bonifesia Akademi'si'nin gerçek üyelik (akademik) diploması da takdim edilmiştir.

Ayişe Nebi tarafından Azerbaycan Türkçesi'nden Türkiye Türkçesine aktarılan kitap, Türk Dünyası Araştırmaları Uluslararası İlimler Akademisi'nin Bilimsel Kurul üyelerinin 24 Mayıs 2019 tarihli, 5 nolu kararına istinaden 1000 adet olarak Eylül 2019'da yayımlanmıştır.

Kitabın başlığında ve metinlerde “*gıda güvenliği*” ifadesi kullanılmıştır. Ancak bu ifadeyle, kitaba ismini de veren konular olan sosyal ve ekonomik açılardan gıda erişilebilirliği, gıda bulunabilirliği, gıdanın sürdürülebilirliği gibi kavramlarla gıda güvenilirliği (*food safety*) konusunu da kapsayan gıda güvencesi (*food security*) konusu açıklanmaktadır. Kitabın İngilizcesi, “*Global food security: realities, challenges and prospects – monographs*” olarak çevrilmiştir. Burada gıda güvencesi karşılığını veren “*food security*” ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Türkçe çevirideki gıda güvenliği ifadesi, gıdanın tüketiciye gelene kadarki kimyasal, biyolojik, fiziksel risklerden arındırılması ile ilgili bir kavram olan gıda güvenilirliği (ya da gıda ehemniyeti) ile karıştırılmaması için bu kitap incelemesinde bundan sonra gıda güvencesi (*food security*) ifadesi kullanılmıştır. Gıda güvenilirliği (*food safety*) kavramı, daha ziyade, gıdanın insan sağlığına etkisinden bahsedilirken kullanılmaktadır. Oysaki kitabın içeriğinde gıdanın varlığı, gıdanın erişilebilirliği ve gıdanın sürekli olması, gıdanın ehemniyeti gibi daha kapsayıcı konuları içeren ve literatürde gıda güvencesi kapsamında ifade edilen (Koç ve Uzman, 2015:1) konular yer almaktadır.

Kitabın konusunu oluşturan gıda güvencesi kavramı; BM (1994:3) 'in “*açlık, hastalık ve baskı gibi kronik tehditlere karşı güvende olma*” ve “*günlük yaşamın ani ve acı verici aksaklıklarından korunma*” olarak tanımladığı, insan haklarına göre çok daha yeni bir kavram olan “*insan güvenliği (human security)*” kavramı ile ilişkilendirilmektedir. BM (1974:14) tarafından gıda güvencesi; “*gıda tüketiminin istikrarlı biçimde sürdürülebilmesi ve üretim ve fiyatlardaki dalgalanmaların dengelenebilmesi için temel besin maddeleri bakımından yeterli dünya arzının her zaman var olması*” olarak tanımlanmaktadır. Gıda güvencesi, insanlar için yeterli ve gerekli gıdanın üretim koşullarının sağlanabilmesi ve yeterli ürünün bulunabilmesini ifade etmektedir. BM Tarım ve Gıda Örgütü (FAO), gıda güvencesinden bahsedebilmek için gıdanın yeterlilik, sağlanabilirlik, erişilebilirlik ve sürdürülebilirlik özelliklerinin olması gerektiğini belirtmektedir (FAO, 1996). Bununla birlikte, gıda güvencesi kavramının gıda hakkından farkı, gıda güvencesinin siyasi bir hedef olmasıdır (Peerzada, 2019:94). Oysa

gıda hakkı, devletleri bazı hukuki yükümlülükler altına sokan bir haktır ve bu yükümlülükler altında insan haklarına dair bir yükümlülük olarak gıda güvencesinin sağlanmasına yönelik siyasal hedeflerin yerine getirilmesi de yer almaktadır.

Kitabın yazarı Prof. Dr. Eldar Guliyev, ekonomi doktoru, 2000 yılından beri Azerbaycan Bağımsız Milletvekili, 2011 yılından beri Azerbaycan Kooperasyon Üniversitesi Rektörü, 1993 yılından beri Azerbaycan Merkezi Kooperatifler Birliği (Azerittifak) Başkanı, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİPA) Başkan Yardımcısı, Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi Tarım Komitesi Başkan Yardımcısı'dır. Azerbaycan ve bazı eski Sovyet devletleri ile birlikte Türkiye'de, ABD'de ve Avrupa ülkelerinde çok sayıda bilimsel eserleri ve kitapları yayımlanmıştır.

Yazar, ülkesinin tarım politikaları konusunda etkili birisi olmakla birlikte, uluslararası kuruluşlarda da ülkesini temsil etmektedir. Yazarın, kitabın konusu olan gıda güvencesi meselesinde deneyimleri, ülkesinin kalkınma sürecinde önemli bir rolünün bulunması ve uluslararası kuruluşların gıda güvencesini sağlamaya yönelik çalışmaları hakkında ciddi deneyimlerinin bulunması sebepleriyle konuya ülkesinin ve diğer ülkelerin vatandaşlarının gıda güvencesini esas alan kalkınma politikaları anlamında ve sürdürülebilir küresel gıda ticareti için yapıcı eleştiriler geliştirerek makroekonomik boyutuyla bakabilmektedir.

Kitap, 5 bölüm, sonuç ve önerilerden oluşmaktadır. İlk bölümde gıda güvencesi konusu, ekonomik açıdan ele alınarak kavramlar üzerinden açıklanmıştır. İkinci bölümde ise gıda güvencesi konusu, küresel düzeyde ve küresel amaçlarla ilişkilendirilerek; üçüncü bölümde bu sefer gıda güvencesi konusu, sosyal yönleriyle ilgili kavramlar üzerinden açıklanmıştır. Dördüncü bölümde, küresel gıda güvencesine giden yolda iklim değişikliği, nüfus artışı, toprak bozulması, su kıtlığı ve enerji kaynakları kullanımı gibi dünyayı tehdit eden konular ve teoriler açıklanarak tartışılmıştır. Beşinci ve son bölümde, mevcut durumda sürdürülebilir gıda sistemlerinin kurulabilmesi bağlamında bazı önemli durumların değerlendirmesi yapılarak gıda güvencesi için öneriler sunulmuştur. Son olarak 20 maddede, önceki bölümlerde gıda güvencesi ile birlikte ele alınan konuların önemli noktaları ve alınacak önlemler sıralanmıştır.

Birinci bölümde, “*Ekonomik Güvenliğin Bir Parçası Olarak Gıda Güvenliği*” başlığı altında gıda güvencesi konusu ekonomik yönüyle incelenmiştir. Guliyev, Gıda güvencesi kavramını a) Gerçeklik - gıda türüne iç talep, arz ve ticari cirosu; b) Erişebilirlik - toplam gelir, işsizlik, ekonomik büyüme ve yoksulluk düzeyi; c) Tüketim - sağlık, eğitim düzeyi, altyapı ağı; ve d) İstikrar - uygun gıdanın fiziksel ve ekonomik bulunabilirliği olarak 4 ana bileşene

ayırmıştır (s. 21). İleriki bölümlerde gıda güvencesini bu 4 temel bileşende inceleyerek ülkelerin ekonomik güvenliğinin bir parçası olarak gördüğü gıda güvencesi konusunu (s. 22), tüm ülke nüfusunun temel gıda maddelerinin sağlanması şeklinde ele almıştır (s. 28).

Guliyev, gıda güvencesinin tek taraflı değil, tarafların rollerinin iyi anlaşılması ve kendilerine düşen rolleri iyi yapmaları ile sağlanabileceğini belirtmiştir. Üreticinin doğru ürün ekme, verim artırabilme (s. 84), dış pazara yönelik ürünler üretme, tüketicinin istediği kalitede üretim yapma, tarım alanları ve tarım-sanayi işletmeleri güçlendirme (s. 28) konularında bilinçlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Tüketicinin alım gücünün artırılması gerektiğini, beslenmeye müdahale edilmesi gerektiğini, birey ve ülke tüketiminin yönlendirilmesini, dar gelirli kesimlerin en azından gıda erişilebilirliğinin sağlanması gerektiğini vurgulamıştır. Devletin ise, sınırlandırıcı değil, piyasa düzenleyici rolünün artırılmasının gıda erişilebilirliğini arttıracığı ifade etmiştir (s. 30). Örneğin, vergi politikalarının gıda firmalarını üretime ve dış ticarete yönlendirecek şekilde yapılmasını esas almıştır (s. 34-35). Yine para politikalarının gıda enflasyonu oluşturacak kadar bol ya da ticareti azaltacak kadar dar değil, uyumlu oluşturulması gerektiğini savunmuştur (s. 61). Özel sektör ile sosyal sorumluluk geliştirilerek iş birliği olanaklarının artırılmasıyla işsizlik ve yoksulluk sorunlarının çözümünde başarıya yaklaşılabileceğinden bahsetmiştir (s. 26). Devletin rolünün nasıl olması gerektiği ile ilgili bu bölümde başarılı ve başarısız ülkelerden örnekler vermiştir (ss. 82-83).

Yazar, ülkenin diğer tüm sektörlerinin gelişme hızını iyileştirebileceğini hesap ederek ekonomik tarım geliştirme politikasının biçimlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu politikaya, nüfusun yarıdan fazlasının kırsal kesimde yaşayan ülkesinde refah seviyenin artırılmasında ve gıda arz güvenliğinin sağlanmasında kritik bir önem yüklemiştir (s. 28). Başarılı tarım projelerinin nasıl geliştirilebileceği, tarihten ve farklı ülkelerden pek çok başarısız örneklerini de göstererek belirtmiştir. Tarımsal projelerin etkin finanse edilmesi, üzerinde durmuş; ülke kalkınmasında tarım sektörüne yönelik yatırımların öncelikli olmasını (s. 72), ıslah çalışmalarının ilerletilmesi ve ürün çeşitlendirmesinin önemini savunmuş (s. 72), ürün fiyatlarının yüksek verimle düşürülmesi gerektiğinin (ss. 84-86), üreticinin gelirinin korunması ve işletmesinde tutundurulması bağlamında risk sigortası ve kredi kullandırmanın geliştirilmesini savunmuş (s. 91), ürün işlemenin ve ileri teknolojiye dayalı süreçlerin yerel üreticiyi, özellikle gençleri kırsalda tutuma konusunda önemli olduğunu (s. 82), tüm bu sayılanların gıda erişilebilirliğine imkân vereceğinin vurgularını yapmıştır. Bölüm sonunda, ülkesi Azerbaycan'ı gıda güvencesi yönüyle incelemiş, mevcut durumu ve neler yapılması gerektiği ile ilgili politika önerileri sunmuştur (ss. 123-132).

İkinci bölüm, “*Küresel Düzeyde Gıda Güvenliği*” olarak isimlendirilmiş ve gıda güvencesinin küresel boyutuyla nasıl sağlanabileceği hususu açıklanmıştır. Yazar, geçmişten günümüze gıda erişiminin dünyada nasıl konuşulur olduğunu ve uluslararası kuruluşların gıda erişilebilirliğini arttırmak için ne gibi çalışmalar yaptığını açıklamıştır (ss. 136-209). BM’in Bin Yıl Kalkınma Hedefleri ve Sürdürülebilir Kalkınma ölçütlerinde gıda güvencesinin mevcut durumunu, olması gereken yeri ve gelecekte küresel gıda güvencesinin nasıl sağlanabileceğine yönelik düşünceler ortaya koymuştur (ss. 141-167). Dezavantajlı grupların alım güçlerinin artırılmasının önemine vurgu yaparak ülkelerin politikalarında bu konuya öncelik vermeleri gerektiğini ve bu konuda uluslararası alanda desteklemelerin daha etkin olması gerektiğini tavsiye etmiştir (ss. 168-196).

Bazı ülkelerin gıda güvencesinin sağlamak amacıyla ülkeleri için hazırladıkları plan, program, proje ve acil durum raporları hakkında bilgiler vermiştir. Paylaştığı bir çalışmanın sonucunu aktararak (s. 195), küresel gıda güvencesinin önünde daha fazla tehdit oluşturabilecek iklim değişikliği, su eksikliği, ozon tabakası kirlenmesi, fosforlu ve geleneksel petrolün tükenmesi ve nüfus göç işlemlerinin yoğunlaştırılması konularının üzerinde durarak bu unsurlar üzerinden yapılacak hesaplarla gelecekte çevrenin korunarak gıda erişilebilirliğinin planlanması gerektiğini vurgulamıştır. Küresel gıda güvencesini hesap ederken jeopolitik konum faktöründe bazı ülkelerin daha avantajlı olabileceğini ancak her bir ülkenin konum faktörünü planlamada gözeteceği gerektiğine de dikkat çekmiştir (ss. 197-209). Bölüm sonunda, ülkesi Azerbaycan’ı Binyıl Kalkınma Hedefleri doğrultusunda yaptığı çalışmalar yönünden incelemiş ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları yönünden ülkesinin aldığı önlemleri sıralamıştır (ss. 210-216).

Üçüncü bölüm, “*Sosyal Açından Gıda Güvenliği*” olarak isimlendirilmiş ve gıda güvencesi konusu sosyal boyutuyla açıklanmıştır. Yazar, gıda güvencesine sosyal yönden bakarak günümüzde gıda erişilebilirliğinin mevcut durumu, yakın gelecekte ve 2050 yılı senaryolarının nasıl olduğu ile ilgili bilgiler vermiştir (ss. 220-308). Gıda erişilebilirliğinin sağlanmasında en büyük engellerden işsizliğin giderilmesi (ss. 270-293), sosyal eşitsizliğin azaltılması (ss. 294-306), cinsiyetçi yaklaşımların önüne geçilmesi (ss. 308-311) ve beslenme rejiminin iyileştirilmesi gibi konuların üzerinde önemle durmuştur.

Yazar, gıda güvencesi konusunu sosyal açıdan incelerken, uluslararası raporlar ve hedeflerden çarpıcı bilgileri özetleyerek 3 temel konuya dikkat çekmiştir. Bunlardan birincisi, dünyada 800 milyonu bulan ve artma eğiliminde olan açlığın giderilmesi; ikincisi, kötü beslenme, yetersiz beslenme gibi beslenme istikrarı ile ilgili konulara öncelik verilmesi;

üçüncüsü ise, küçük çiftçilerin tarımsal gelirinin iyileştirilmesi, kırsal kesimde yaşam standartlarının artırılması, cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan dezavantajlı durumların ortadan kaldırılması (s. 302) ile yoksulluğun azaltılmasıdır.

Dördüncü bölüm, “*Gıda Güvenliği Sağlamadaki Çağrılar*” isminde, aslında iklim değişikliği, toprak bozulması, su kıtlığı, enerji kaynakları gibi çevresel bozulmaların zorunlu olarak getirdiği veya yazarın gelecekte kesin tahmin edilemeyeceğini vurguladığı küresel gıda erişilebilirliğini tehdit eden gündemdeki konulara yönelik önerileri içermektedir (ss. 312-362). Yazar, yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırımların artırılması (s. 356), su kaynaklarını korumak için daha az su tüketen ürün desenine geçilmesi ve suyun rasyonel kullanılması (s. 347), toprak erozyonu ve bozulmaya karşı toprağın verimli kullanılmasına yönelik uygulamaların desteklenmesi (s. 344) konularında öneri getirmektedir. Bir önemli önerisi, kırsal alanlarda ekonomik aktivitenin artırılmasıdır. Nitekim yazar, birinci bölümde de tarımsal kalkınmanın önemini anlatırken ve bununla ilgili dünyadan örnekler verirken, kalkınmış ülkelerin sanayileşme ve tarımsal kalkınmayı beraber yürütmesi gerektiğini önermiştir. Sanayileşmenin başarısını tarımsal kalkınmanın tam olarak iyi yapılmasına bağlamakta, böyle bir kalkınmanın sürdürülebilir başarıyı getirebileceğini özellikle belirtmektedir.

Bölümde, verilen bilgiler küresel raporlardan alınmış ve izahat anlaşılır yapılmış, gelecek projeksiyonu geniş bir perspektifle gerçekçi çizilmiş, öngörülen tehditlerin ise kesin olarak etkilerinin kestirilemese bile önlem gerektiren konular olduğu konusunda okuyucu ikna edilmiştir. Bunlara karşı sunulan önerilerin çoğu önceden duyulabilir olsa da, bu başlıkta sunulması bilgilendirici olmuştur.

Beşinci bölüm, “*Sonuçlar ve Öneriler*” başlığıyla sürdürülebilir gıda güvencesi politikaları, sürdürülebilir üretimin tesisi, kentleşmenin getirdiği durumlar, küresel iklim değişikliğinin etkisi gibi başlıklarla tartışma ortamında çözümlenmeye çalışılmıştır (ss. 363-420). Yazar, olaylara gerçekçi bir bakış açısıyla baktığını, uluslararası raporlardan atıflar yaparak, gıda erişilebilirliğini adım adım planlayarak göstermiştir.

Kitapta, ülkelerin gıda erişilebilirliğini artırmaya yönelik çabalarına, olumlu ya da olumsuz deneyimlerine çok sayıda yer verilmesi oldukça faydalı olmuştur. Bölüm sonlarında, ülkesi Azerbaycan’ın gıda güvencesinin sağlanması konusunda her başlıkta öneriler vermesi de bu faydalı alanlardan biridir. Ancak şu unutulmamalıdır ki, her bir ülke gıda güvencesini sağlayabilmek için mevcut durumunu iyi değerlendirip, bunu başlangıç kabul ederek politika yürütmelidir. Yazar, bazı ülkelerin deneyimlerinden örnekler vererek tarımsal üretimin

artırılması için tarım toprağının artırıldığını, şehirleşmenin hızlı bir oranda arttığını, sanayileşmenin kalkınmada öncü olması gerektiğini kabul etmiştir. Ancak, burada gıda güvenesi sağlanması hedeflenirken, uygulamaların çok boyutlu etkilerinin iyi araştırılması olumlu ve olumsuz etkilerinin gözetilerek, işin sürdürülebilir boyutunda geri dönülemez hatalar yapılmaması sağlanmalıdır.

Sonuçlar bölümünde, yazar, önceki bölümlerde verdiği bilgileri kanıt gösterip atıf yaparak, monografi şeklinde 20 maddede fikirlerini sunarak gıda güvenesi konusunda bir eylem planı oluşturmuş; ülkesi özelinde yapılabilecek çalışmaları aktarmıştır (ss. 421-426). Nihayetinde ülkeleri, gıda güvenesi sistemini oluşturmaya davet etmiştir (ss. 427-429). Bölümlerde yazarın okuyucuya aktarmak istediği fikirler açık ve anlaşılırdır.

Kitapta, küresel gıda güvenesinin önündeki en büyük engel ekonomi olarak görülmüştür. Ekonomik nedenlerden; gelir eşitsizliği ve son yıllarda gıda fiyatlarında enflasyonun oldukça yüksek olması gibi sorunların küresel gıda güvenesini tehdit ettiğini belirtmiştir. Küresel gıda güvenesinin sağlanamamasının gelecekte daha çok etkisini gösterecek bazı önemli nedenleri; çevresel bozulmalar, ülkelerarası refah uçurumu ve adil olmayan piyasalar gibi faktörleri en başta sıralamıştır. Öncelikle yapılması gerekenleri; üretimin bollaştırılması, alım gücünün artırılması, ülkelerarası ticaretin geliştirilmesi olarak sıralamıştır.

Bölüm sonlarında gıda güvenesi boyutuyla ele alınan her bir konuda gerçekçi bakış açıları sunması, çözüm önerisi konusunda etkili tavsiye vermesi ve yetkililere çözüm konusunda çağrıda bulunması bakımından önemli bir kitaptır. Bu çerçevede eser, küresel gıda güvenesinin anlaşılabilmesi bakımından temel bilgilerin toplandığı kapsamlı bir çalışma ve akademik arka planın yanında insanların gıda güvenesinin önemini anlayabilmesi için önemli bir kaynaktır. Konunun, herkesçe iyi anlaşılması mühimdir. Zira, gıda güvenesi sağlanmadığı sürece, gerçek anlamda adil ve demokratik bir düzen içerisinde yaşadığımızı söylemek de mümkün olmayacaktır.

Gıda güvenesi konusunun gelecekte, iklim değişikliği, dünya nüfus artış hızı, gelir dağılımdaki adaletsizlikler gibi etkenlerle daha çok gündeme geleceği hesap edildiğinde konunun çözümüne katkı sağlayacak uzman görüşleri ve bilimsel çalışmalar çok önemli olacaktır. Bu kitap, ülkesinde ve uluslararası alanda gıda güvenesi konusunda yıllardır çalışmalar yapan ve strateji geliştiren bir akademisyenin önemli bir eseri olarak bu alanda önemli bir başucu kitabı olarak yer alacaktır.

Kaynakça

- Birleşmiş Milletler (1974). Report of the World Food Conference, Rome, United Nations, 5-16, November 1974, New York 1975, Resolution XVII, <https://digitallibrary.un.org/record/701143#record-files-collapse-header>, Erişim tarihi: 01.03.2022.
- Birleşmiş Milletler (1994). Human Development Report, 1994. United Nations Development Programme, Oxford University Press, New York-Oxford, 1994, https://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf, Erişim tarihi: 01.03.2022.
- FAO (1996). The State of Food Security and Nutrition in the World, Food and Agriculture Organization of the United Nations, World Food Summit, Rome.
- Guliyev, E. (2019). *Küresel Gıda Güvenliği (Gerçekler-Çağrılar-Perspektifler)*. Ankara. Kültür Ajans Yayınları No: 384. Eylül, 2019. ISBN: 978-605-325-186-6.
- Koç, G. ve Uzman, A. (2015). Gıda Güvencesi ve Gıda Güvenliği: Kavramsal Çerçeve, Gelişmeler ve Türkiye, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 2015, C. 21, s. 39-48.
- Peerzada, R. İ. (2019). *Uluslararası Hukukta Gıda Hakkı* (Doktora Tezi). İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hukuk Ana Bilim Dalı, Kamu Hukuku Bilim Dalı, Ankara.